

lom (pohvale prevoditelju) i ilustrirano konkretnim primjerima na način na koji to zna činiti samo dobar i iskusan profesor.

Kristijan Krkač
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet Družbe Isusove
Jordanovac 110, HR-10000 Zagreb
kristijan_krkac@yahoo.com

Michael Haralambos i Martin Holborn, *Sociologija: teme i perspektive*, prijevod s engleskoga Mirjana Paić Jurinić, Rajka Rusan i Vesna Tomić. Stručna redakcija Nenad Fanuko, Golden marketing, Zagreb 2002, 1116 str.

Udžbenik *Sociologija* M. Haralambosa dobro je poznat široj akademskoj zajednici u Hrvatskoj. Već niz godina ovaj udžbenik služi kao temeljni izvor znanja na uvodnim kolegijima sociologije, i to na širokom polju znanstvenih ustanova, gdje god društvena tematika dotiče predmet kojim se one izvorno bave. Peto, novo i dopunjeno izdanje (izdavač *Golden marketing*), donosi niz novina i poboljšanja. Osim što je knjiga tiskana dvobojno i s proširenom literaturom, autori su dodali i dva nova poglavlja: "Kultura i identitet" i "Komunikacija i mediji" (ovo posljednje napisao je Paul Trowler). Osim navedenih, knjiga sadrži još trinaest poglavlja koja pokrivaju širok raspon tema i perspektiva društvene važnosti. Detaljni opis svakog od njih iziskivao bi previše prostora, pa smo odlučili dati kratki prikaz svakog od njih.

Kako je knjiga prvenstveno namijenjena studentima, a potom i učenicima srednjih škola, bilo je potrebno pružiti solidan uvod u teoriju društva, razvoj ljudskih društava, kao i u temeljne poglede na ljudsko ponašanje. Ovo je tema prvog poglavlja, iako se detaljniji opis socioloških teorija nalazi u posljednjem, petnaestom poglavlju.

Drugo poglavlje, ono o društvenoj stratifikaciji, započinje prikazom dominantnih socioloških perspektiva, modelom koji će autori slijediti i u svim ostalim

poglavljima. Najznačajnija funkcionalistička teorija Talcotta Parsonsa uvodi pojmove vrijednosnog konsenzusa i integracije, a teorija Davisa i Moorea pojmove dodjele uloga i izvedbe. Teorije "nove desnice" temelje se na djelima Hayeka, Friedmana i Nozicka, iako smo mišljenja da se ovi ne bi svrstali u desničare. Slijede još opisi marksističke i weberovske perspektive. Najveći dio poglavlja zauzimaju opisi pojedinih klasa. Tako se tematiziraju gornja klasa, srednja i niža srednja klasa (uz teorije postoje li ove klase uopće), kao i radnička klasa i najniži sloj. Velika pozornost pridaje se i pojmovima klasne svijesti, buržuiziranja, potklasa i dr. Svako poglavlje, pa tako i ovo, nudi primjere društvenih istraživanja koja testiraju hipoteze navedenih teorija. Ova istraživanja odnose se prvenstveno na britansko društvo, no univerzalnost tematike jamči razumijevanje i primjenu na druge sredine.

Tema sljedećeg poglavlja jest spol i rod, a početna točka analize temelji se na njihovoj razlici. Pruživši pregled bioloških načela (u kojem nepravedno diskreditira neke biološke teorije, posebno sociobiologiju), autor prikazuje temeljne teorije roda, posebno one marksističke i feminističke provenijencije. Fenomeni koji se obrađuju su odnos spolova, brak, podjela rada, pitanje vlas-

ništva i patrijarhata i dr. Uz pojmove ženskosti i muškosti, daje se i prikaz novijih teorija, kao i neki aspekti društvene akcije usmjerene na jednakost spolova, tj. na poboljšanje položaja žena.

Poglavlje o rasi, etnicitetu i nacionalnosti počinje pregledom različitih bioloških i kulturnih teorija rase, kao i fenomenima vezanim uz nju, kao što su rasni zakoni i zlouporabe istih. Veliki dio poglavlja zauzima i problem definiranja i klasifikacije pojmova rase, etniciteta i nacionalnosti. Isto tako, ključan je i pojam rasizma, uz kojeg su vezane mnoge studije i istraživanja. Svojevremeno ovom udžbeniku, autori nude niz primjera za navedene teorije temeljenih na istraživanjima Sikha, muslimana i ostalog nebritanskog stanovništva. Posebno su tematizirani i odnosi nacija, kao i problem nacionalnih manjina i njihove integracije u dominantno društvo.

Poglavlje o siromaštvu započinje razlikovanjem apsolutnog i relativnog siromaštva. Ova razlika temelji se na različitim pogledima na siromaštvo, a izuzetno je bitna u utemeljenju metodologije određivanja siromaštva. Vezano uz ovu problematiku, autori navode iscrpne statističke podatke, ne samo za Veliku Britaniju, nego i za Europsku Uniju i SAD. Uz pojam socijalnog isključenja, prikazane su i temeljne teorije siromaštva: teorija "nove desnice", konfliktne i marksističke teorije. Isto tako, naglasak je stavljen i na praktične političke pokušaje rješavanja pitanja siromaštva, s osvrtom na politike Reagana, Busha starijeg, Clintona i Blaira.

Fiziološke i psihološke teorije zločina uvod su u poglavlje o zločinu i devijantnosti. Autori naglašavaju nedostatak ovih teorija jer zanemaruju društveni kontekst. Funkcionalistička perspektiva devijantnosti odnosi se prvenstveno na Mertonovu teoriju pet reakcija na društvene ciljeve. Obradene su još i Cohenova teorija delikventne supkulture, teorije Clowarda i Ohlina i Millerova teorija. Posebno mjesto pruženo je teoriji Davida Matze. Interakcionističke

teorije obuhvaćaju Beckerovu teoriju etiketiranja, Lemertovu teoriju društvene reakcije i Goffmanovo pručavanje odnosa devijantnosti i institucija. Uz njih, prikazane su fenomenološke i marksističke teorije, teorije lijevog i desnog realizma i dr., a pažnja je posvećena i odnosu roda i zločina, posebno teorijama o ženskoj devijantnosti, kojima se uglavnom bavi feministička perspektiva.

Sedmo poglavlje tematizira religiju i njezin društveni značaj. Mogući pristupi proučavanju religije su supstantivni i funkcionalni pristup. Prikazane su teorije Durkheima, Malinowskog i Parsonsa, kao i kritički odnos prema religiji marksističke škole, posebno Engelsa i neomarksista. Isto tako, zastupljena je je i feministička perspektiva koja naglašava nejednakost spolova u religijskim zajednicama. Jedna od važnijih i zanimljivijih teorija jest svakako teorija o kompenzacijskoj ulozi religije Starka i Bainbridgea. Autori su pružili iscrpnu tipizaciju vjerskih pokreta, kao i objašnjenje temeljnih pojmova i fenomena kao što su sekularizacija, diferencijacija, scijentizacija, desakralizacija i sl., kao i pregled suvremenih teorija Wallisa, Giddensa i Huntingtona.

Poglavlje o obitelji započinje tematiziranjem univerzalnosti obiteljskih zajednica. Uz poznatu Murdockovu teoriju izneseni su i neki dokazi protiv nje. Slijedi tipizacija obitelji i neki problemi vezani uz nju. Funkcionalistička perspektiva, teorije Murdocka i Parsonsa, naglašava integrativnu ulogu obitelji, dok kritike Leacha i Lainga iznose neke negativne čimbenike. Marksističke teorije naglašavaju ovisnost obitelji o ekonomskim čimbenicima, dok feminističke ističu neravnopravnost uloga u obitelji. Bitni odnosi tematizirani u ovom poglavlju su oni obitelji, industrijalizacije i moderniteta, kao i suvremene promjene u strukturi obitelji. Isto tako, prikazana je i uloga raznolikosti oblika obitelji, kao i uloga etniciteta, roda i različitih socijalnih politika.

Moć, politika i država temeljni su pojmovi društvene analize. Poglavlje o njima uvodi Weberovu definiciju moći, kao i definicije države. Odnos moći i države tematizira pluralistička perspektiva. Veliki dio poglavlja predstavlja iscrpan pregled teorija elita, počevši od Pareta i Mosce, preko C. Wright Millsa, do prikaza britanskih elita i načela njihove samoregrutacije. Marksističke teorije moći su one Milibanda i Poulantzasa, kao i Gramscijeva teorija. Posebno se tematiziraju posebnosti britanskog društva, te teorije koje tvrde da je moć temeljena na državi. Noviji aspekti uključuju odnos moći i globalizacije (Kenichi Ohmae, Sklair). Posebno je značajna teorija Michaela Manna koja ima pretenzije biti i nova paradigma sociološke teorije uopće. Iznesen je i pregled postmodernih teorija te iscrpna analiza izbornog ponašanja u Velikoj Britaniji.

Deseto poglavlje tematizira rad, nezaposlenost i dokolicu. Osim temeljne podjele na industrijska i predindustrijska društva, iznesene su temeljne teorije o radu, posebno ona Marxova. Slijede teorije Marcusea i C. Wright Millsa, kao i prikaz Durkheimova djela *O podjeli društvenog rada*. Posebno je prikazana uloga tehnologije, automatizacije i primjena računala, te njihov utjecaj na društvene odnose. Fenomeni vezani za rad kao što su sukobi i suradnja, štrajkovi, i novi oblici rada, posebno su obrađeni. Isto tako, iznesena su temeljna viđenja nezaposlenosti (liberalna i marksistička perspektiva), kao i problematika statistika nezaposlenosti. Feminističke i postmoderne teorije navedene su kao reprezentativne u proučavanju dokolice i slobodnog vremena.

Iscrpan prikaz britanskog školskog sustava uvodi u poglavlje o obrazovanju. Uz funkcionalističke teorije koje naglašavaju važnost obrazovanja kao integrativnog faktora, navedene su i liberalne teorije, a i radikalna teorija Ivana Illicha. Socijaldemokratske teorije naglašavaju važnost jednakosti šansi i

ekonomskog rasta, dok konfliktne teorije vide obrazovanje kao reprodukciju radne snage u svrhu kapitalističke privrede. "Nova desnica" zalaže se za uvođenje tržišnih sila u obrazovanje. Posebno važni su pojmovi obrazovnih postignuća, inteligencije, klasne supkulture i dr. Kao jedan od značajnih pojmova suvremene sociologije tematiziran je i kulturni kapital Pierrea Bourdieua. Interakcionističke teorije naglašavaju važnost etiketiranja, grupiranja i svrstavanja, samoispunjujućih proročanstava, te učeničke supkulture. Tematizira se i odnos roda, rase i etničke pripadnosti, s obzirom na obrazovno postignuće.

Poglavlje o kulturi i identitetu pokušava definirati ove pojmove i osigurati njihovo razumijevanje. Uz prikaz funkcionalističkih perspektiva, iznosi se i ona marksistička, posebno teorije umjetnosti Bergera i Goldmanna, kao i neomarksistička teorija R. Williamsa. Opisuje se i rad Birminghamskog centra za suvremena kulturna istraživanja, a posebno se navode teorije odnosa kulture i civilizacije, te masovne kulture. Uz strukturalističke teorije (Levi-Strauss i semiologija de Saussurea), prikazane su i sve inačice postmodernih teorija, posebno one popularne kulture. Poglavlje završava tematiziranjem identiteta, kao i promjena društvenog identiteta. Važna teorija je ona Jenkinsova, gdje je identitet prikazan kao društveni proizvod.

Noviji razvoj medija iznudio je potrebu njihove šire društvene procjene. Takav status medija, posebno masovnih, počeo se istraživati pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Struktura i sadržaj medija bitno oblikuju njegov društveni utjecaj. Tako se tim problemom počinju baviti pluralističke teorije, koje ne naglašavaju preveliki utjecaj medija, i marksističke teorije, koje vide aspekte kulturne hegemonije i konstrukcije značenja. Takve stavove potvrđuje i Glasgowska skupina za istraživanje medija. U ovom poglavlju izneseni su fenomeni uloge medija, reakcije publike, kao i pregled medij-

skih struktura i djelovanje medijskih organizacija. Tematizirani su i normativni model, model zadovoljenja potreba, interpretativni i strukturirani interpretativni model. Postmoderne teorije tematiziraju sadržaj medijske poruke i prirodu teksta. Posebna pažnja posvećena je pojmovima roda, klase, životne dobi i etničke pripadnosti s obzirom na medijsku poruku.

Poglavlje o metodologiji donosi iscrpan prikaz znanstvene metodologije i njezine primjene u društvenim znanostima. Posebno je naglašena uloga interpretativnih i kvalitativnih metoda svojstvenih društvenim znanostima. Prikazane su i metodologije kritičke znanosti, feministička i postmodernistička metodologija. Najveću vrijednost u ovom poglavlju ima prikaz istraživačkog procesa sa svim svojim zakonitostima i poteškoćama, kao i detaljan opis svih metoda raspoloživih društvenom znanstveniku.

Kao što smo već rekli, posljednje, petnaesto poglavlje donosi detaljan prikaz najvažnijih socioloških teorija.

Udžbenik *Sociologija: teme i perspektive* pisan je vrlo jasno i pregledno. Poglavlja su strukturirana na način da objašnjavaju zaokruženu i cjelovitu tematsku jedinicu. Prikaz svake teoretske perspektive iznesen je uglavnom nepristrano, a citati izvornog djela sastavni su dio svakog poglavlja. Nakon iznošenja teorije ili problema, ponuđena je i njihova kritika. Udžbenik je izrazito jednostavan za korištenje, pa će biti od pomoći i samim početnicima u društvenim znanostima. Svoj puni potencijal udžbenik će iskoristiti ukoliko je i nastava sociologije strukturirana problemski. Možda najveća vrijednost ove knjige leži u mnoštvu primjera pomoću kojih se tematizira društvena problematika, posebno množina rezultata fundamentalnih is-

traživanja. Isto tako, važnost iznesenih teorija autori su pokazali na primjerima političkog odlučivanja, društvene akcije i pokušaja društvene reforme.

Ipak, nedostaci knjige vidljivi su u zanemarivanju nekih teoretskih perspektiva poput teorija racionalnog izbora, kao i nekih prirodnoznanstvenih teorija bliskih društvenim znanostima. Sve veći utjecaj prirodnih znanosti u društvenu tematiku nije posve zanemaren, no autori uglavnom povlače vrlo oštru granicu između njih, ostajući tako vjerni tradicionalnoj sociološkoj paradigmi. Isto tako, na nekim mjestima autori pokazuju nerazumijevanje i neznanje problematike prirodnih znanosti (diskreditiranje sociobiologije i nekih psiholoških teorija, nepravedan odnos prema Darwinu i njegovoj teoriji). Ovome se može prigovoriti da takvim raspravama nije mjesto u jednom uvodu u sociologiju, no kad su već spomenuti takvi fenomeni, znanstvena korektnost zahtijeva da ih se prikaže u pravome svjetlu.

Dario Pavić

*Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Ulica grada Vukovara 68,
HR-10000, Zagreb
dpavic@hrstud.hr*